

Vlasti- = vědné LISTY 121

ČERVENEC 2017

PŘÍLOHA ODERSKÉHO ZPRAVODAJE

Řeka Odra na území Vojenského újezdu Libavá

Tímto článkem navazuji na článek předešlý, v němž jsem popisoval nepřístupný úsek řeky Odry na území Vojenského újezdu Libavá od pramene po soutok s Plazským a Libavským potokem. Popisovaný úsek řeky Odry je doprovázen fotografiemi pořízenými dne 15. 4. 2007 a končí soutokem řeky Odry s Něčinským potokem u Spálova.

Své dnešní putování začnu soutokem řeky Odry se dvěma téměř stejně vodnatými potoky. Výše proti proudu řeky Odry se zprava vlévá Plazský potok, kdežto o pár desítek metrů níže se zleva vlévá Libavský potok. Na obou těchto potocích existovala řada vodních mlýnů a pil. Plazský potok pramení v lesích poblíž křižovatky u Zeleného kříže a protéká územím, kde v minulosti stávaly dnes již zaniklé obce Heřmánky, Čermná a Milovany. Libavský potok, jak ostatně i jeho název napovídá, pramení nad Starou Libavou. Touto vesnicí protéká a dále teče přes Norberčany, Trhavice, Město Libavou a přes za-

niklou obec Keprtovice. V mapách vypadá soutok řeky Odry s oběma potoky jako vodní kříž a vede k němu od Města Libavé asfaltová silnice překonávající řeku Odru mostem a pokračující do centra vojenského prostoru.

Jelikož jsou oba přítoky řeky Odry vodnaté téměř stejně jako samotná Odra, je to znát na jejím průtoku – od tohoto místa se již Odra podobá toku, jaký známe nad Klokočůvkem. Pod soutokem řeka vytvořila širokou a plytkou kotlinu v současnosti především zatravněnou s rozptýleně rostoucími dřevinami.

Místo soutoku Plazského potoka (přitékajícího výše zleva) a Libavského potoka (přitékajícího níže zprava) s Odrou pod Městem Libavá.

Řička Odra pod soutokem Odry s Plazským a Libavským potokem.

Základní mapa s vyznačením soutoku řeky Odry s Plazským a Libavským potokem vytvářející vodní kříž (zdroj: <http://archivnimapy.cuzk.cz/uazk/pohledy/archiv.html>)

Na pravém břehu stával mlýn, jehož kamenné zbytky najdete v remízku dřevin poblíž zaniklé obce Zigartic. Podle Seznamu vodních děl Republiky československé z roku 1934 (dále jen „Seznam“) byl tento mlýn charakterizován takto: Historická adresa: Zigartice 34, jeho vlastník: Starzikovský, živnost: Mlýn, typ vodního motoru: 1 kolo na horní vodu, hltlost (průtok vody): 210 l/s, využitelný spád: 4,00 m a výkon: 4,96 kW. Pod mlýnem se zprava do řeky Odry vlévá Zigartický potok a pod tímto soutokem se široká kotlina zužuje do zalesněného údolí, v němž řeka Odra vytváří šterkové lavice a svým tokem naráží na skalní podloží tvořené především břidlicemi.

Zbytky kamenného zdiva zaniklého vodního mlýna u Zigartic.

Dále Odra vtéká do protáhlého údolí nad zaniklou obcí Vojnovicemi, v němž meandruje. Na březích můžete najít zbytky stavidel bývalých zavodňovacích příkopů, jimiž dřívější majitelé sousedních luk rozváděli vodu při vyšších průtocích a tím louky nejen zavlažovali, ale i vyhnojovali unášenými živinami. Jaká to inspirace pro současnost. Svahy údolí jsou zalesněny a smrkové porosty jsou již delší dobu těžce zkoušeny probíhající kůrovcovou kalamitou. Před Vojnovicemi stával na pravém břehu řeky Odry tzv. Rudoltovický mlýn, který byl podle Seznamu charakterizován takto: Historická adresa: Rudoltovice 82, jeho vlastník: Losert, živnost: Hospodářství, typ vodního motoru: 1 Peltonova turbína, hltlost: 120 l/s, využitelný spád: 4,00 m a výkon: 3,55 kW. Tento mlýn nebyl napájen vodou z řeky Odry, ale bezejmenným pravostranným přítokem Odry, přičemž voda byla před turbínou akumulována v rybníčku. Za mlýnem stávala mezi čtyřmi javory zděná kaplička. Ta byla v době naší expedice v rozvalinách. Zaslouhou nově založeného spolku z Města Libavé a především pana Jindřicha Machaly – autora několikerých vydání Libavské kroniky - byla tato kaplička opravena a obnovena.

V údolí řeky Odry naleznete tůňky, jež zjara využívají obojživelníci (např. ropuchy obecné) k rozmnožování.

Kaplička mezi Rudoltovicemi a Vojnovicemi před obnovou.

Kaplička mezi Rudoltovicemi a Vojnovicemi po obnově a vysvěcení v roce 2016. (zdroj: obnovastarevody.skauting.cz)

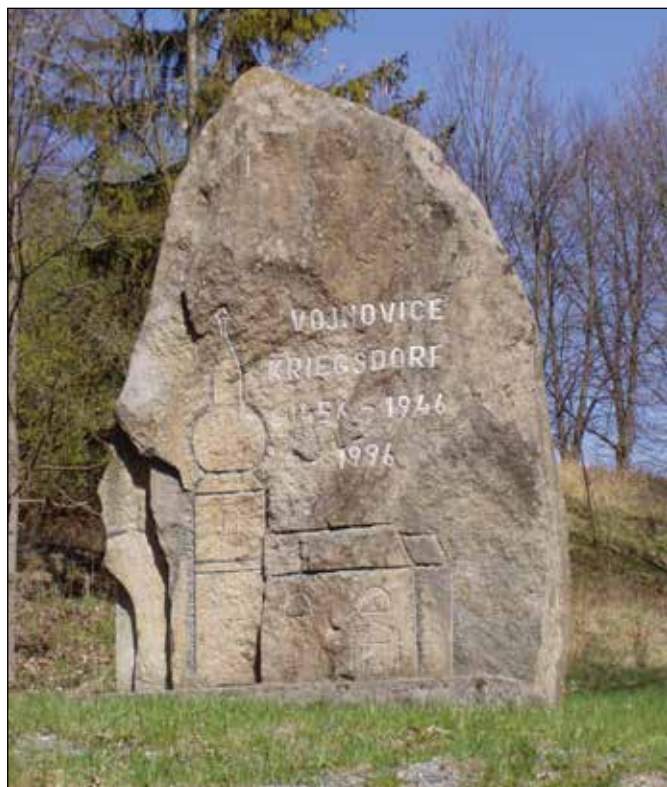
Tůňka v údolí Odry nad Vojnovicemi.

Ropuchy obecné využívající tůňky nad Vojnovicemi k rozmnožování.

Na úrovni zaniklé obce Vojnovice říčka Odru přemostňuje betonový most. Vojnovice stávaly na levém břehu řeky Odry v bočním údolí Lazského potoka. Nad Vojnovicemi stávala obec Stará Voda, z níž se do dnešních dnů dochoval jen poutní kostel a Královská studánka.

V místě Vojnovic naleznete kamenné zbytky zaniklých domů a betonové základy bývalého mlýna poháněného vodou z řeky Odry. Podle Seznamu byl mlýn charakterizován takto: Historická adresa: Vojnovice 16, jeho vlastník: Demel, živnost: Mlýn, typ vodního motoru: 1 kolo na horní vodu, hltnost: 300 l/s, využitelný spád: 4,00 m a výkon: 8,29 kW. Od roku 1996 v místě zaniklých Vojnovic stojí kamenný památník zřízený odsunutými německými obyvateli.

Památník připomínající zaniklou obec Vojnovice.

Z Vojnovic vede údolím řeky Odry po jejím pravém břehu do další zaniklé obce – do Rudoltovic - cesta, která je roubená věkovitými javory kleny. Na stejném břehu pod cestou jsou zřetelné kamenné zbytky dalšího vodního mlýna využívajícího vodu z řeky Odry.

Betonové základy zaniklého vodního mlýna ve Vojnovicích.

Podle Seznamu byl tento mlýn charakterizován takto: Historická adresa: Rudoltovice 178, jeho vlastník: Korseska (poněmčelé jméno Kořistka), živnost: Výroba vodních kol, typ vodního motoru: 1 kolo na horní vodu, hltnost: 320 l/s, využitelný spád: 3,70 m a výkon: 7,55 kW.

Cesta z Vojnovic do Rudoltovic roubená hodnotnými stromy.

Ruiny Kořistkova mlýna u Rudoltovic.

Od Vojnovic řeka Odra protéká užším zatravněným údolím se zalesněnými svahy. Její tok je doprovázen břehovým porostem tvořeným především vrbami a olšemi. V její údolní nivě se nacházejí četné mokřady využívané divokými prasaty (černou zvěří) jako kaliště. K samotné řece se zejména v létě stahuje jelení zvěř (vysoká).

Odra pod Vojnovicemi.

Kaliště černé zvěře

Na levém břehu řeky Odry nad zaústěním Podléského potoka stával další zvaný Richterův, který však byl nejen mlýnem, ale i pilou. Toto vodou poháněné vodní dílo mělo podle Seznamu tyto parametry: Historická adresa: Šumvald (dnes Podlesí) 85, jeho vlastník: Zimmer, živnost: Mlýn, typ vodního motoru: 1 Francisova turbína, hltnost: 235 l/s, využitelný spád: 3,20 m a výkon: 5,55 kW, živnost: Pila, typ vodního motoru: 1 kolo na horní vodu, hltnost: 300 l/s, využitelný spád: 3,15 m a výkon: 6,07 kW. Pod tímto mlýnem křížuje údolí řeky Odry další historická cesta vedoucí z Podlesí do zaniklé obce Rudoltovice. Odru překonává jednoduchým ocelovým mostem s dřevěnou mostovkou a s betonovými pilíři a na pravém břehu ji lemují stromořadí z javorů, jasanů, bříz a dalších listnatých dřevin. Cesta je vydlážděna kameny a slouží již dlouhé desítky let bez potřeby nějaké zásadnější opravy.

Most přes řeku Odru pod Podlesím.

Původní kamenné dláždění cesty vedoucí z Podlesí do Rudoltovic.

Cesta roubená stromy protínající údolí řeky Odry a vedoucí z Podlesí do Rudoltovic.

Na pravém břehu Odry cesta stoupá k bývalým Rudoltovicím přes ostrou pravotočivou zatáčku, pod níž se nacházejí ruiny dalšího vodního mlýna s pilou využívajícího vodu z řeky Odry – Nového mlýna. Ten měl podle Seznamu tyto parametry: Historická adresa: Rudoltovice 80, jeho vlastník: Schwarz, živnost: Mlýn, typ vodního motoru: 1 kolo na horní vodu, hltnost: 350 l/s, využitelný spád: 3,90 m a výkon: 9,44 kW, živnost: Pila, typ vodního motoru: 1 kolo na horní vodu, hltnost: 170 l/s, využitelný spád: 3,60 m a výkon: 3,92 kW.

Kamenné rozvaliny Nového mlýna pod Rudoltovicemi.

Za ostrou zatáčkou nad Novým mlýnem cesta stoupá a na bývalém dolním okraji zaniklých Rudoltovic naleznete po levé straně další kamenný památník zřízený odsunutými německými obyvateli v roce 2000.

Památník připomínající zaniklou obec Rudoltovice.

Řeka Odra pod soutokem s Podléským potokem.

Pod zaústěním Podléského potoka přitékajícího od Podlesí Odra vtéká do sevřeného zalesněného údolí, které je velmi zajímavé geomorfologicky. Vede jím po levém břehu Odry zpevněná lesní komunikace směřující jak do Starých Oldřůvek, tak i přes další most a brod k zaniklým Novým Oldřůvkám a k Barnovské přehradě. Čím je tento úsek údolí řeky Odry zajímavý?

Při vstupu cesty do lesa vystupuje v levém svahu skalnatý výchoz tvořený drobnými, který vzdáleně připomíná kamenný vějíř. V korytě řeky Odry protékající po pravé straně cesty v korytě vystupují kamenné prahy a žebra. V místě, kde se řeka Odra i cesta na jejím levém břehu stáčejí doprava, spatříte v levém svahu unikátní a na území celého Nízkého Jeseníku i největší skalní moře vzniklé mrazovým zvětráváním vrcholových skalek. Toto přirozeně vzniklé suťoviště je tvořeno balvany i přes metr velkými a je spoře porostlé lišejníky a mechorosty. U smrků

Skalní výchoz s kamenným vějířem.

Kamenné moře ve svahu nad levým břehem řeky Odry mezi Podlesím a Starými Oldřůvkami.

Lišejníky a mechorosty rostoucí v kamenném moři.

rostoucích na okrajích kamenného moře nejnižší větve zakořeňují v humusu napadaném na kamennou suť. Toto místo by si zasloužilo zvláštní ochranu, i když se nachází na území Vojenského újezdu Libavá a je tak běžným lidem nepřístupné.

Zakořeňující větve smrků na okraji kamenného moře.

V řečišti Odry pod kamenným mořem za menšího stavu vody ze dna vystupuje bývalý jez, který sloužil k nahánění vody do pravobřežního náhonu zásobujícího Staroodřůvecký mlýn níže po toku.

Řeka Odra pod kamenným mořem s místem bývalého jezu.

Řeka Odra nad Starými Oldřůvkami.

Pokaždé, když jej vidím, se musím obdivovat našim předkům, kteří bez jakékoliv mechanizace a s tehdejšími znalostmi uměli tak citlivě své stavby umístit do krajiny. A co na tomto jezu obdivuji? Především jeho umístění a provedení. I když se již téměř 70 let nevyužívá a za tu dobu došlo k několika velkým povodním, byl by zřejmě po drobných opravách stále funkční a použitelný. Jelikož jej tvořil jen asi půl metru zvýšený kamenný práh vyskládaný v korytě úhlopříčně a vyztužený dřevěnými hranoly, výrazně nenarušoval podélný spád řeky ani nezvyšoval výšku hladiny vody v nadjezí. Naše dnešní mohutné jezy stavěné především ze železobetonu jsou migračními překážkami pro vodní živočichy, zhoršují povodně v nadjezí a vyžadují pravidelnou a nákladnou údržbu.

Řeka Odra má pod kamenným mořem kamenité koryto a pokračuje ke Starým Oldřůvkám, kde se nachází další zaniklý vodní mlýn i geomorfologické zajímavosti. Při pohledu na tok řeky Odry na mapách jsou pro území ČR zajímavé dvě pravoúhlé změny směru toku dané geologickými zlomy zemské kůry. K první dochází právě u Starých Oldřůvek a ke druhé v CHKO Poodří u Jeseníku nad Odrou. Od pramene u Kozlova Odra teče SV směrem ke Starým Oldřůvkám, kde se její tok lomí a dále teče JV směrem k Jeseníku n. O. Zde v Moravské bráně u tzv. Stříbrné skály Odra opět pravoúhle mění směr toku na SV a směřuje k Ostravě a ke státní hranici za Bohumínem.

Před Starými Oldřůvkami na levém břehu řeky Odry naleznete zbytky kamenných zdí Starooldřůveckého mlýna, který Seznam charakterizoval následovně: Historická adresa: Staré Oldřůvky 61, jeho vlastník: Jordán, živnost: Mlýn, typ vodního motoru: 1 kolo na horní vodu, hltnost: 205 l/s, využitelný spád: 4,30 m a výkon: 5,62 kW, živnost: Pila, typ vodního motoru: 1 kolo na horní vodu, hltnost: 205 l/s, využitelný spád: 4,30 m a výkon: 5,62 kW. Kolem mlýna vede cesta překonávající řeku Odru ocelovým vojenským mostem a dále pokračující k Novým Oldřůvkám.

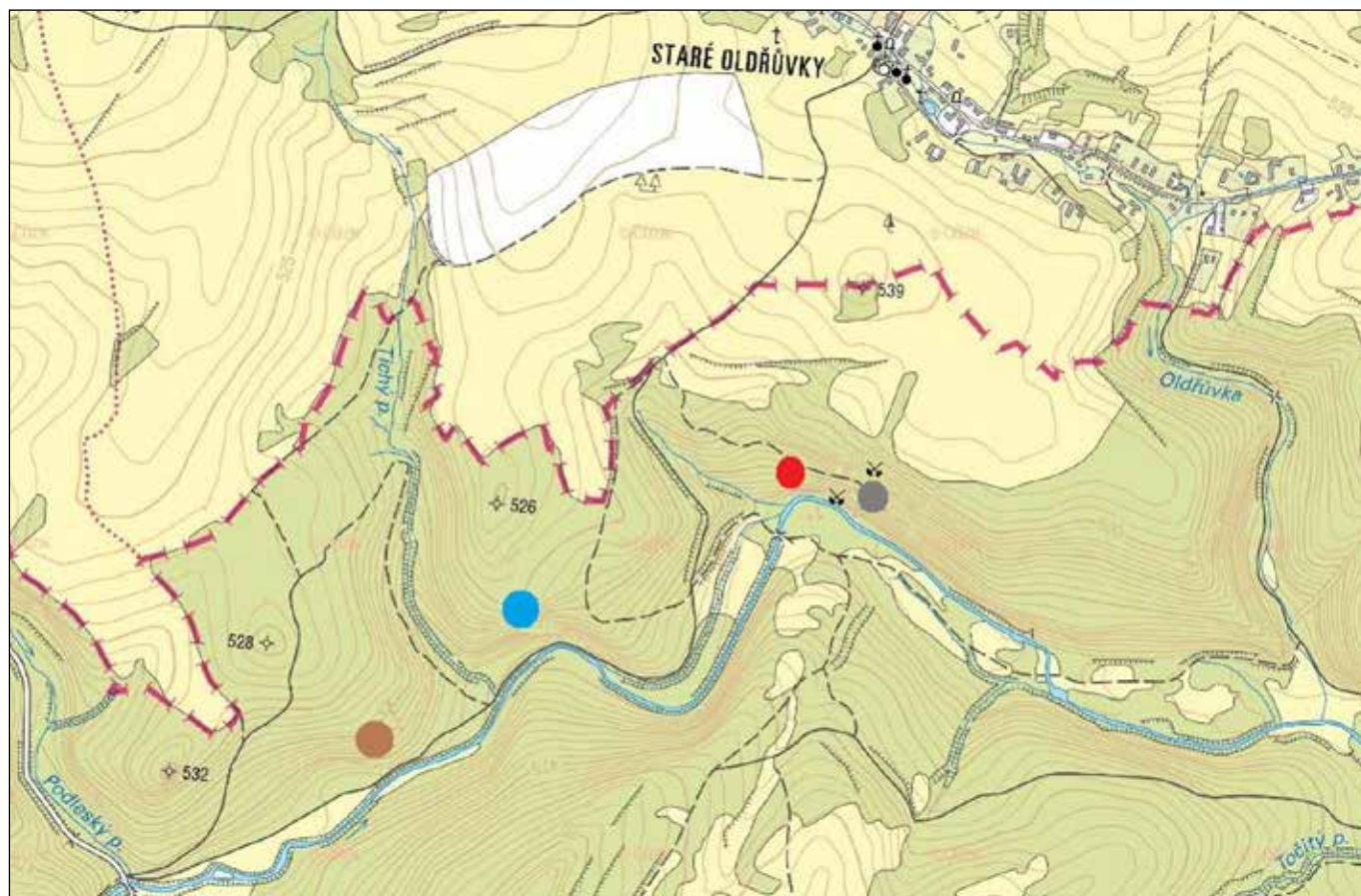

Zbytky zdí zaniklého Starooldřůveckého mlýna.

K výše popsané změně směru toku řeky Odry dochází za mlýnem a souvisí to s dalšími geologickými a geomorfologickými zajímavostmi v zalesněném svahu nad levým břehem Odry. Přímo nad ohbím Odry v místě geologického zlomu se nachází středověká štola po těžbě stříbrné rudy – galenitu, nazývaná Vilibald. Další podobné štoly objevíte ve stejném svahu níže po toku. Zajímavé je, že se v této lokalitě podobně jako u Barnova pokoušel jeden budišovský právník obnovit těžbu stříbrné rudy v době zahájení provozu na lokální železniční trati Suchdol n. O. – Budišov n. Bud. v roce 1891. Tuto nedlouho trvající těžbu připomíná stříbrná výtěžková medaile vyražená z první vytěžené rudy ve stejném roce. Jelikož se stříbrné štoly nacházely těsně nad řekou, byla hlušina vyvážena pomocí mostu přes Odru a důlních vozíků na protější pravý břeh. Halda a kamenné zbytky budov to dokládají i v současnosti.

Úpatní kamenná zed' zamezující sesutí odpadní břidlice do řeky Odry.

Výřez Základní mapy s řekou Odrou u Starých Oldřůvek v místě geologických a geomorfologických zajímavostí:

Legenda:

Červený bod = místo geologického zlomu se štolami po těžbě stříbrné rudy

Hnědý bod = skalní výchoz s kamenným vějířem

Modrý bod = kamenné moře

Šedý bod = štola s haldou po těžbě břidlice a skalní žebra

Pod ohbím řeky se ve svahu nad levým břehem Odry objeví mohutná halda odpadní břidlice vytěžené z obrovské štoly nad haldou. Její ústí je opatřeno mříží znemožňující neoprávněný vstup do ní. Před sesutím haldy břidlice do koryta Odry chrání úpatní kamenná zeď vyskládaná nasucho z odpadní břidlice. I zde člověk musí smeknout nad pracovitostí a umem našich předků.

Aby těch geomorfologických zajímavostí nebylo málo, za pozornost stojí i kamenná žebra tvořená drobnými, která v blízkosti štoly po těžbě břidlice ubíhají zalesněným svahem dolů k Odře. Zajímavé je, že tato žebra vznikla ze sedimentů ukládajících se vodorovně. V okolí štoly rostou zajímavé a velmi hodnotné lesy tvořené bukojedlovým porostem typickým pro většinu území Nížského Jeseníku.

Řeka Odra od Starých Oldřůvek vytváří skalnaté zátočiny, které jsou níže po toku mimo vojenský prostor využívány ke koupání. Sevřené údolí se směrem k zaniklým obcím Nové Oldřůvky a Barnov postupně rozevívá do širší travnaté nivy s mokřady. Samotná Odra je doprovázena břehovým porostem z původních listnatých dřevin, jež je podobný břehovým porostům nad Klokočůvkem.

Na úrovni brodu cesty procházející údolím řeky Odry je na levém břehu zřetelná trasa bývalého vodního náhonu a další kamenné zbytky stavby využívající energii vody.

Tuto stavbu Seznam neuvádí a jen z historických map usuzujeme, že se snad jednalo o bývalé bělidlo. Za ním se zleva do řeky Odry vlévá potok Oldřůvka přitékající zalesněným údolím od Starých Oldřůvek. V tomto údolí i v okolí Starých Oldřůvek se nachází řada opuštěných důlních děl (jak štol, tak i dolů) po těžbě pokrývačské břidlice. Níže po toku se do Odry zprava vlévá Klikatý potok pramenící u Starých Rudoltovic a protékající lesnatým údolím se štolami po zaniklé těžbě stříbrných rud.

Na úrovni zaniklé obce Nové Oldřůvky řeku Odru protíná další historická cesta vedoucí zleva od Čermné ve Slezsku a Nových Oldřůvek přes historicky cenný železobetonový most z roku 1908 (jeden z prvních takových v širokém okolí) doprava k Barnovu. Před touto cestou a mostem se v porostu na levém břehu řeky Odry ukrývají zbytky kamenného zdiva Novooldřůveckého mlýna, jež Seznam charakterizoval takto: Historická adresa: Nové Oldřůvky 21, jeho vlastník: Mader, živnost: Mlýn, typ vodního motoru: 1 kolo na horní vodu, hltnost: 250 l/s, využitelný spád: 2,75 m a výkon: 4,07 kW, živnost: Pila, typ vodního motoru: 1 kolo na horní vodu, hltnost: 227 l/s, využitelný spád: 2,80 m a výkon: 3,44 kW.

Za mostem se řeka Odra rozlívá do mokřadů nad jedinou přehradou zřízenou na jejím horním toku – Barnovskou, která byla v minulosti vybudována jako cvičná

vojenská nádrž pro hluboké brodění těžkou technikou, především tanky. Z důvodu hrozících ropných havárií a kvůli nemožnosti takovéto havárie spolehlivě zachytit přímo na této nádrži armáda tuto nádrž k takovýmto cvičením již delší dobu nevyužívá. Jelikož jde o vojenskou stavbu, nebudu uvádět její bližší parametry. Jedná se však jen o větší průtočný rybník průběžně protékající, který výrazněji neovlivňuje přirozený běh vod v řece Odře níže v povodí.

Barnovská vojenská přehrada na řece Odře.

Na pravém břehu vtoku řeky Odry do přehrady stával Barnovský vodní mlýn, po němž se již nedochovaly žádné pozůstatky. K němu Seznam uvádí tyto údaje: Historická adresa: Barnov 49, jeho vlastník: Röder, živnost: Mlýn, typ vodního motoru: 1 kolo na horní vodu, hltnost: 190 l/s, využitelný spád: 2,75 m a výkon: 3,33 kW, živnost: Šindelárna, typ vodního motoru: 1 kolo na horní vodu, hltnost: 180 l/s, využitelný spád: 3,00 m a výkon: 3,18 kW.

Do Barnovské přehrady zprava přitéká Chudý potok (zvaný též jako Barnovský), jenž sbírá své vody v místě zaniklé obce Barnova (zvané též Olověná). Z ní zůstaly taky jen kamenné zbytky zdí jednotlivých domů, zplanělé ovocné a užitkové rostliny, zřícenina kostela a další drobné památky. I tuto zaniklou obec připomíná kamenný památník zřízený původními německými obyvateli v roce 1994.

Z Barnovské přehrady řeka Odra vytéká do širokého údolí, v němž vytváří několik meandrů a kde i naráží na kamenné břehy odhalující zajímavé kamenné reliéfy. Zleva se do Odry pod Hadinkou vlévá říčka Budišovka a samotná řeka vojenský prostor opouští u Spálova před soutokem s pravostranným Něčínským potokem tvořícím přírodní hranici vojenského prostoru za Spálovem a Luboměřem.

Údolím Budišovky do údolí Odry prochází cesta, která oba vodní toky kříží brody. Mezi soutoky s Budišovkou a Něčínem řeka Odra svou vodou v minulosti napájela poslední z vodních mlýnů na území Vojenského újezdu Libavá, a sice mlýn nazývaný Bílá Lhota nebo též Šnečí mlýn. Seznam jej charakterizuje takto: Historická adresa: Barnov 50, jeho vlastník: Losertová, živnost: Mlýn, typ vodního motoru: 1 kolo na horní vodu, hltnost: 245 l/s, využitelný spád: 4,20 m a výkon: 6,07 kW, živnost: Pila, typ vodního motoru: 1 kolo na horní vodu, hltnost: 170 l/s,

využitelný spád: 3,65 m a výkon: 3,03 kW. Tento mlýn je v terénu dohledatelný na pravém břehu řeky Odry podle náhonu, zbytků zdí i kamenného klenutého sklepa.

Zbytky vodního mlýna Bílá Lhota (Šnečího mlýna) nad soutokem Odry s Něčínským potokem.

Soutok řeky Odry s Něčínským potokem znamená nejen konec toku Odry ve vojenském prostoru, ale i konec mého vyprávění o zajímavostech podél této naší krásné řeky. Respektujte, prosím, zákaz vstupu do vojenského prostoru bez povolení újezdního úřadu a pokud takovéto povolení získáte a řeku Odru či jiná místa na Libavě navštívíte, vnímejte toto území všemi smysly a uvědomte si jeho jedinečnost.

Petr Lelek, Historicko-vlastivědný spolek Odry

Řeka Odra nad soutokem s Něčínským potokem, kde opouští vojenský prostor.

Použité zdroje:

Fotografie: Autor, pokud není uvedeno jinak

Literární pramen:

Jindřich Machala: Kronika Libavska, 5 postupně doplňovaných vydání

Webové stránky:

<http://mve.energetika.cz/index.htm> - zdroj Seznamu vodních děl Republiky československé z roku 1934

<http://mapy.opevneni.cz/> - zdroj vojenských map III. vojenského mapování vydaných v měřítku 1:75000 okolo 2. světové války.

<http://obnovastarevody.skauting.cz/2016/11/sveceni-rudoltovicke-hrbitovni-kaple/>